

Литвиненко А. І.
кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
доцентка кафедри культурології Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ЕПІГРАФІЧНА ВИШИВКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Епіграфічна вишивка – традиційний вид ужиткового мистецтва в українській народній культурі. До кінця XIX століття цей феномен залишався поза увагою вчених, нині ж явище епіграфічної вишивки є найбільш досліджуваним в етнології, етнографії та мистецтвознавстві.

Поширення вербально-візуальних текстів на вишитих рушниках наприкінці XIX – першій половині XX століття було пов'язане зі зростанням грамотності населення українських міст і сіл. Поступово такий вид рушникового вишивкарства набував популярності, зберігаючи ознаки авторства та індивідуальної сомобутності майстрині, а також містив регіональне забарвлення і розмаїття.

На початку XX століття мода на епіграфічну вишивку складалася під впливом тиражованого друкованого слова, для своїх виробів майстрині запозичували сюжети з популярних на той час журналів: «Нива», «Аполлон», «Искусство и художественная промышленность» тощо, деякі вироби вишивали по пам'яті [3]. Написи на рушниках найчастіше створювалися українською, румунською, білоруською мовами. Присутність на українських рушниках російськомовних текстів свідчило про вплив на українську культуру російської державної ідеології.

Походження написів на українських рушниках багато в чому залежало від того, хто створював рушник. Результат вишитого рушника був відображенням особистості вишивальниці, її світогляду, художньої майстерності і грамотності. Ідентифікувати себе в тексті рушника майстриня намагалася підписуючи виріб власними ініціалами, відтворюючи своє повне ім'я та прізвище, або ім'я та по батькові.

Тексти на рушниках часто містили граматичні помилки, іноді напис на полотні зовсім не відповідав змісту зображуваного. Це було свідченням того, що вишивальниця сприймала написане як частину модного візерунку, орнаменту. Проте, сам по собі вишитий текстом рушник високо піднімав статус майстрині як грамотної особистості. Загалом, за свідченням дослідників, причин для помилок на вишитому полотні рушника могло бути декілька: через неуважність, механічне копіювання та нерозуміння змісту відтворюваного тексту, або через особливості вимови слова у тій чи іншій місцевості [2 с. 20]. Різновиди епіграфічної вишивки відповідали певним вербальним та візуальним формулам, їх характер містив особливості місцевого діалекту, що дозволяло розрізнити вироби за регіонами.

Написи на українських рушниках можна було класифікувати:

– за змістом – настановного і запрошувального характеру («Умивайся біленько, утирайся сухенько», «Хто мою хату минає, той щастя не має»);

– за емоційною забарвленістю – сумні, веселі, трагічні, оптимістичні, навіяні різними життєвими обставинами («Як серденько моє б'ється – пішов мій Гриць до Китаю, може, й не вернеться», «Не трудна моя робота, вишивать була охота»).

– за різновидами фольклорних жанрів (народні пісні, прислів'я та приказки, наприклад: «Несе Галя воду – коромисло гнеться, а за нею Іванко, як барвінок в'ється», «Немає світу краснішого, як маківка, немає роду ріднішого, як матінка»).

Рушники з текстами українських народних пісень набули популярності у другій половині ХХ століття. На них найчастіше відтворювалися сцени з життя та побуту українців, зокрема сюжети на тему: «Зустріч», «Сватання», «Прощання» [1, с. 28]. Зображуване на рушниках здебільшого мало повчальний зміст, демонструючи та поширюючи народну мудрість. Малюнки на українських рушниках цього

періоду, на думку дослідників, створювалися у псевдонародному стилі, що набувало проявів кічу, несмаку і загалом негативно впливало на збереження самотності регіональних мистецьких традицій українського художнього вишивкарства.

Вербальні написи на сучасних українських рушниках є символами української обрядовості, демонструють неперервність національних традицій українського народу, виконують берегову функцію для їхніх власників. Найпопулярніші – це весільні рушники, із традиційними побажаннями молодим: «На щастя, На долю», «На любов, На добро», «Кохання та злагоди», «Достатку та миру», «Лебединої вірності», «Навіки разом». Також тексти на рушниках символізували традиційну українську гостинність – «Хліб-Сіль», зокрема мали й релігійний контекст, декларуючи шанобливе ставлення до хліба як Бога: «Я – хліб життя. Хто приходить до мене – не голодуватиме; хто в мене вірує – не матиме спраги ніколи» [4, с. 119].

Епіграфічна вишивка – маловивчений нині феномен українського ужиткового мистецтва і національної культури, що має невичерпний потенціал символічної образності, мистецьких, історико-культурних, соціальних конотацій, семіотичного, інтертекстуального, аксіологічного змісту та потребує глибокого комплексного дослідження із погляду міждисциплінарності й залучення широкого кола підходів і наук.

Список використаних джерел

1. Гончар І. Доля на рушникові. *Україна*. 1988. № 21. С. 24–28.
2. Волковічер Т. М. Вербальні тексти у народній вишивці кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. : монографія. Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ : Наукова думка, 2019. 173 с.
3. Декоративне мистецтво України крізь віки : монографія ; голов. ред. Г. Скрипник. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2019. 876 с.

4. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка / Т. В. Кара-Васильєва, А. Д. Чорноморець. Київ : Либідь, 2002. 160 с.

Гаврищак Г. Р.

*кандидит педагогічних наук, доцент
кафедри сфери обслуговування, технологій та охорони праці
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Луцик А. І.

*студентка групи ОДР-17 факультету мистецтв
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНОГО СЕРЕДОВИЩА PATTERN MAKER ДЛЯ НАВЧАННЯ ВИШИВКИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Впровадження нових технологій у навчальний процес сприяє всебічному розвитку й формуванню світогляду особистості. З розвитком інформаційних технологій стає можливим застосування їх не лише в дисциплінах, що традиційно базуються на застосування комп'ютерів, інформатиці, комп'ютерному моделюванні, чисельних методах тощо, а й у класичних навчальних курсах. Наприклад, застосування програмних продуктів під час проєктної діяльності школярів на уроках трудового навчання і технологій.

Одна з найкращих програм, котрі доступні широкому колу любителів вишивки — Pattern Maker. Перші версії програми створювали файли з розширенням PAT. У новій, четвертій версії, файли мають розширення XSD. В даний час на сайті розробника доступна версія 4.06. Великий набір інструментів, що використовуються для імпорту зображень та обробки схеми, додають програмі дієвої функціональності на всіх етапах розробки дизайну. Перш за все варто згадати інструмент «Передній план», що дозволяє вибрати пріоритетні кольори переднього плану, а